

A „Krisztus életéről való elmélkedések” (*Meditationes vitae Christi*) és annak olasz nyelvű illusztrált kézírata

FALVAY DÁVID

Abstract

This article focuses on the richly illustrated 14th-century Italian manuscript kept in the Bibliothèque nationale de France (Ital. 115), and its narrative programme. It is among the earliest extant examples of the MVC, containing 193 illustrations. Despite its exceptional significance, critical textual analysis of this manuscript remained limited and led to partially unfounded assumptions until recently. The MVC enriches canonical Gospel narratives with apocryphal episodes and doctrinal reflections, primarily targeting a female audience, specifically addressed to a Poor Clare. The Paris manuscript exemplifies these features through the close alignment of text and images, faithfully rendering the Latin original in the vernacular. By analyzing episodes such as Joseph's inner turmoil and the Holy Family's journey, the study highlights the complex interplay between text and illustration, reinforcing the manuscript's historical and artistic significance.

Keywords: *Meditationes vitae Christi*, BnF It. 115, Pseudo Bonaventure, history of medieval emotions, Saint Joseph, nativity, interaction between text and image.

Kulcsfogalmak: *Meditationes vitae Christi*, BnF It. 115, Pszeudo-Bonaventura, középkori érzelemtörténet, Szent József, születéstörténet, szöveg és kép interakciója.

A párizsi *Bibliothèque nationale de France* Ital. 115. jelzetű kódexe egy igen érdekes középkori szöveg olasz nyelvű, gazdagon illusztrált, 14. századi változatát tartalmazza. A kódexet meglehetősen régóta ismeri és fontosnak tartja a kutatás, sőt, 1961-ben a kézirat szövegének angol fordítását a kódex illusztrációinak fekete-fehér reprodukcióival egyetemben kiadták, és azóta széles körben

FALVAY DÁVID italianista, középkorász, az ELTE BTK Olasz Nyelv és Irodalom Tanszékének tanszékvezető habilitált docense, e-mail: falvay.david@btk.elte.hu

használják és idézik.¹ A kézirat a rengeteg középkori példányban fennmaradt és korábban Szent Bonaventúrának tulajdonított „Krisztus életéről való elmélkedések” (*Meditationes vitae Christi*, a továbbiakban: MVC) címen ismert késő középkori devóciós írásmű egyik legkorábbi ismert kézírata, azonban különös módon a kódex eredeti szövegének kiadása, valamint annak korrekt megállapítása, hogy mi is ennek a kéziratnak a szerepe a mű szöveghagyományában, a közelmúltig váratott magára – erre tesz kísérletet a széles nemzetközi összefogással, számos magyar kutató részvételével megvalósult kiadvány, amely a velencei Ca’ Foscari Egyetem sorozatában jelent meg.²

Az MVC a késő középkor egyik legnagyobb hatású alkotása, amely több száz középkori kéziratban és számos korai nyomtatványban maradt ránk, és amely kiemelkedően nagy hatással volt a késő középkori, kora újkori kultúrára, nem csupán a vallás- és spiritualitástörténetre, de többek között a színház és a képzőművészet történetére is. Maga a szöveg az evangéliumokból ismert narrációt számos részlettel kiegészítve beszéli el, magába foglalva egy sor apokrif epizódot, valamint doktrinális, tanító célzatú részletet is, amelyek leginkább Clairvaux-i Szent Bernát írásain alakulnak. A mű legtöbb változatában egyértelműen női közönségnek, konkrét narratív szinten egy klarissza apácának szól, számos egyes szám második személyben megfogalmazott személyes átélésre, érzelmi azonosulásra buzdító részletet tartalmaz. Éppen a színes leírások, valamint az emocionális elemek miatt volt e mű olyan nagy hatással hosszú évszázadokon át, és ez az oka annak is, hogy ez a mű mind a mai napig élénken foglalkoztatja a különböző diszciplínák kutatóit (filológusok, vallás- és irodalomtörténészek mellett a művészettörténet is kiemelt figyelmet fordít a műre). Az elmúlt évtizedben inkább angol nyelvterületen, újabban azonban olasz területen is megélénkült a tudományos érdeklődés az MVC iránt, és a nemzetközi diskurzusba magyar kutatók is bekapcsolódtak.³

¹ ISA RAGUSA – ROSALIE B. GREEN (eds.): *Meditations on the Life of Christ. An Illustrated Manuscript of the Fourteenth Century*, Princeton UP, Princeton, 1961. (transl. Isa Ragusa)

² DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris, BNF, it. 115. Edizione, commentario e riproduzione del corredo iconografico*, Ca’ Foscari, Venezia, 2021. [<http://doi.org/10.30687/978-88-6969-509-4>]

³ Néhány újabb angol nyelvű kötet a teljesség igénye nélkül: HOLLY FLORA: *The Devout Belief of the Imagination. The Paris ‘Meditationes Vitae Christi’ and Female Franciscan Spirituality in Trecento Italy*, Disciplina Monastica 6., Brepols, Turnhout, 2009 [<https://doi.org/10.1484/m.dm-eb.5.108574>]; SARAH McNAMER: *Affective Meditation and the Invention of Medieval Compassion*, The Middle Ages, University of Pennsylvania Press,

E népszerűség tükrében meglehetősen meglepő, hogy az MVC-vel kapcsolatban számos alapvető kérdést mind a mai napig vitatnak a kutatók. Kis túlzással csak abban volt mindig is konszenzus, hogy toszkán eredetű és ferences alkotásról van szó, de vitatott a mű eredeti változata, nyelve (olasz vagy latin) és szerzője, valamint néhány évvel ezelőttig a datálás is vitatéma volt (14. század legeleje vagy második fele). Az elmúlt évtizedben több alkalommal is lehetőségem adódott írni e vitatott kérdésekről,⁴ ezért e helyütt még röviden

Philadelphia, 2010 [https://doi.org/10.9783/9780812202786]; IAN JOHNSON – ALLAN F. WESTPHALL (eds.): *The Pseudo-Bonaventuran Lives of Christ. Exploring the Middle English Tradition*, Medieval Church Studies 24., Brepols, Turnhout, 2013 [https://doi.org/10.1484/m.mcs-eb.6.09070802050003050402070608]; STEPHEN KELLY – RYAN PERRY (eds.): *Devotional Culture in Late Medieval England and Europe. Diverse Imaginations on Chirst's Life*, Medieval Church Studies 31., Brepols, Turnhout, 2014 [https://doi.org/10.1484/m.mcs-eb.6.09070802050003050409030504]; HOLLY FLORA – PÉTER TÓTH (eds.): *The Meditationes Vitae Christi Reconsidered. New Perspectives on Text and Image*, Brepols, Turnhout, 2021. Az olasz kutatás a 20. század első felében foglalkozott élénken a témával: LIVARIUS OLIGER: *Le Meditationes vitae Christi* del Pseudo-Bonaventura, *Studi Francescani* 7 (1921) 143–183, 8 (1922) 18–47; ALBERTO VACCARI: *Le Meditazioni della vita di Cristo* in volgare, in Alberto Vaccari: *Scritti di erudizione e di filologia*, Vol. I., *Filologia biblica e patristica*, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1952, 341–378; GIORGIO PETROCCHI: Sulla composizione e data delle ‘Meditationes vitae Christi’, *Convivium* N.S. 1. (1952) 757–778. A legutóbbi években újra élénkebb figyelem fordult az MVC felé: CONCETTO DEL POPOLO: Due redazioni delle Meditazioni della vita di Cristo, *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* 57 (2021/1) 111–140; DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m.; ANTONIO MONTEFUSCO: *Arctissima paupertas. Le Meditationes vitae Christi e la letteratura francescana*, Studi 23., Centro italiano di studi sull’alto medioevo, Spoleto, 2021.

⁴ PÉTER TÓTH – DÁVID FALVAY: New Light on the Date and Authorship of the Meditationes Vitae Christi [https://doi.org/10.1484/M.MCS-EB.5.103036], in Stephen Kelly – Ryan Perry (eds.): *Devotional Culture in Late Medieval England and Europe. Diverse Imaginations on Chirst's Life*, Medieval Church Studies 31., Brepols, Turnhout, 2014, 17–105 [https://doi.org/10.1484/m.mcs-eb.6.09070802050003050409030504]; DÁVID FALVAY – PÉTER TÓTH: L'autore e la trasmissione delle Meditationes Vitae Christi in base a manoscritti volgari italiani, *Archivum Franciscanum Historicum* 108 (2015) 431–498; DÁVID FALVAY: Le Meditazioni sulla vita di Cristo nel contesto del minoritismo del primo Trecento. Un contributo al dibattito, *Franciscana. Bollettino della Società Internazionale di Studi Francescani* 22 (2020) 139–187; DÁVID FALVAY: The Italian Text of the Paris Manuscript of the Meditationes. Historiographic Remarks and Further Perspectives, in Holly Flora – Péter Tóth (eds.): *The Meditationes Vitae Christi Reconsidered*, i. m., 99–110; DÁVID FALVAY: Le versioni volgari delle MVC e il ruolo del manoscritto parigino, in Diego Dotto – Dávid

sem szeretném a vitát ismertetni, csupán annyiban térek ki rá, amennyiben az elemzésem tárgyát képező párizsi kódexet szorosan illeti.

A BnF Ital. 115 jelzetű kódexe az 1330–40-es évekre datálódik, és így ez az MVC egyik legkorábbi kézírata, és egyértelműen a legkorábbi illusztrált példány, amelyet, mint említettük, a kutatás is jól ismer, hiszen már 1961-ben megjelent a szövege angol fordításban, ráadásul a kiadványban a képek fekete-fehér másolatát is közölték, mégpedig úgy, hogy megkísérelték többé-kevésbé az illusztrációk eredeti pozícióját rekonstruálni a szövegben. Ezt a kiadványt széles körben idézték és használták, egyrészt mivel az angol fordítás széles hozzáférést biztosított a kutatóknak, másrészt mivel remekül lehetett rajta vizsgálni a kép és a szöveg kölcsönhatását, ám filológiai szempontból szinte teljesen használhatatlannak bizonyult. Egyrészt eleve abszurd vállalkozás volt egy olyan modern fordítást kiadni, amelynek az alapszövege kiadatlan és hozzáférhetetlen,⁵ ráadásul a szerkesztők a fordítás során a kódex olasz szövegét számos helyen „javították” és kiegészítették a latin szöveg alapján (mivel a kódex csonka, a szöveg utolsó kb. 20 százaléka hiányzik), ráadásul anélkül, hogy e helyeket egyértelműen megjelölték volna.⁶ További problémát okozott az a tény is, hogy a kiadás időpontjában még a latin szövegnek sem volt kritikai kiadása,⁷ tehát még az is teljesen esetleges volt, hogy milyen latin változat által hagyományozott szöveg került be az olasz kódex angol fordításába.

Falvai – Antonio Montefusco (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 27–39.

⁵ A kódex fotói csupán néhány éve hozzáférhetőek a BnF honlapján.

⁶ ISA RAGUSA – ROSALIE B. GREEN (eds.): *Meditations on the Life of Christ*, i. m. – E problémáktól lásd: FEDERICO ROSSI: *Nuove acquisizioni sul volgarizzamento italiano A*, in Diego Dotto – Dávid Falvai – Antonio Montefusco (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 40–54; DÁVID FALVAY: The Italian Text of the Paris Manuscript of the Meditationes, i. m.; DÁVID FALVAY: Le versioni volgari delle MVC e il ruolo del manoscritto parigino, i. m.

⁷ A latin szöveg kritikai kiadása csak bő 35 évvel később jelent meg: MARY JORDAN STALLINGS-TANEY (ed.): *Iohannes de Caulibus: Meditationes vite Christi olim s. Bonaventurae attributae*, Corpus Cristianorum. Continuatio Mediaevalis 153., Brepols, Turnhout, 1997. Ráadásul az a kiadás sem problémamentes, szükség volna egy új latin kritikai kiadásra, ehhez egy előzetes tanulmány és részleges szövegközlés: DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO: *Meditationes vitae Christi*, in Francesco Santi (a cura di): *Lo pseudo Bonaventura. Studi, edizioni e repertorio dei testi e dei manoscritti*, Opere perdute e anonime. Secoli III–XV 8., SISMEL, Firenze, 2024, 431–498. [<https://doi.org/10.36167/OPA08PDF>]

A párizsi kódex szövegéről több kutató is azt feltételezte, hogy az lehet az egész MVC szöveghagyományának az eredetihez legközelebb álló változata.⁸ A fenti problémák, valamint a szöveghagyományt érintő bizonytalanság és vita miatt alapvetően fontos volt az olasz változatok – mert az MVC mind latinul, mind olaszul legalább három fő verzióban terjedt a középkorban – kritikai kiadása. Ennek fontos eleme volt az a nemzetközi együttműködésben megvalósult projekt, amelynek a keretében az olasz MVC hosszú változatának kiadását sikerült elkészítenünk.⁹ A népnyelvű hosszú változat (*Testo maggiore*) két külön 14. századi *volgarizzamentó*ban is terjedt. A korábbi, *Testo maggiore A* változat legfontosabb és legteljesebb kézírata éppen a párizsi kódex volt, ezért lett az a reprezentatív, a kódex képanyagát is feldolgozó és közlő kiadvány alapszövege.¹⁰

Ugyan a kutatási projekt során bebizonyosodott, hogy a *Testo maggiore A*, és így az azt hagyományozó párizsi kódex szövege fordítás, valamint az is, hogy az MVC feltételezett eredetijéhez a hosszú latin változat áll legközelebb, az elemzésünk tárgyát képező kézirat fontossága így is vitathatatlan. Egyrészt egyike a legkorábbi szövegtanúknak, másrészt ez a fordítás a latin eredeti igen hű, szinte szó szerinti fordítását tartalmazza, harmadrészt a szöveggel harmonikus kapcsolatban lévő, rendkívül gazdag és korai képanyag is kiemeli a többi kézirat közül: a párizsi kézirat ugyanis nem kevesebb, mint 193 korabeli illusztrációt

⁸ ISA RAGUSA: L'autore delle *Meditationes vitae Christi* secondo il codice ms. Ital. 115 della Bibliothèque Nationale di Parigi, *Arte medievale* 11 (1997/1–2) 145–150; JACQUES DALARUN – MARIANNE BESSEYRE: 'La meditatione de la vita del nostro Signore Yhesù Christo' dans le ms. It. 115 de la Bibliothèque nationale de France, *Rivista di Storia della Miniatura* 13 (2009) 73–96.

⁹ Az általam vezetett magyar kutatócsoportot az NKFI 129671 támogatta, míg a szövegkiadásban együttműködtünk a velencei Ca' Foscari Egyetemen működő és Antonio Montefusco által koordinált BIFLOW nevű ERC projekttel. Két további fontos, ám textológiai szempontból elszigetelt, csupán egy-egy 15. századi kéziratban megőrzött olasz változat kiadása: SARAH McNAMER: *Meditations on the Life of Christ. The Short Italian Text*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 2018 [<https://doi.org/10.2307/j.ctvpg84z2>]; GIULIANO GASCA QUEIREZZA S.J. (a cura di): *Meditazioni di la vita di Christu*, Collezione di testi siciliani dei secoli XIV e XV 26., Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani, Palermo, 2008.

¹⁰ DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m. Valamint a Testo maggiore B-val való részleges szinoptikus kiadás: DÁVID FALVAY – DITTA SZEMERE – PÉTER ERTL – ESZTER KONRÁD (a cura di): *Prove di edizione critica del Testo maggiore A e Testo maggiore B delle Meditationes vitae Christi in volgare*, ELTE Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék, Budapest, 2021.

tartalmaz, amelyek közül az első 113 színes, míg a többinek csak a rajza van meg, s külön fontos, hogy a legtöbb képnél képaláírás és a művésznek szóló instrukciók is kivehetőek.

Az alábbiakban néhány szövegrészleten szeretném bemutatni az MVC narratíváját, valamint azt is, hogy a szövegrészletek miképpen kapcsolódnak a párizsi kódex illusztrációjának programjához. Lássunk elsőként egy olyan szövegrészletet, amellyel kapcsolatban a kanonikus evangéliumok elég szűkszavúan beszélnek, viszont a középkori (és ugyanúgy a modern) ember fantáziáját komolyan foglalkoztatta:

„Gondolj Józsefre és a feleségére egyszer és többször, ahogyan a férfi fájdalommal és zavartan őellene fordította tekintetét, és mintegy rossz szándékkal vetette rá pillantását, mivel magában rossz gyanút táplált a tekintetben, hogy ez nem házasságtörés eredményeképpen történt-e. Látod most, hogy az Úr megengedi, hogy az övét kín és zaklatás érje, hogy jutalmat nyerjenek. És igazán el lehet mondani, hogy az ő dicsérete az Evangéliumban található, mivel ott elmondják, hogy ő igaz és nagyon erényes ember volt. Mivel a közvélekedés szerint a férj számára igen nagy szegényt, fájdalmat és haragot okoz a feleség hűtlensége, ennek ellenére ő erényes módon mérsékelte magát, és nem akarta vádolni, hanem türelmesen élte meg ezt a nagy igazságtalanságot, nem akart bosszút állni, hanem felülkerekedett benne a könyörületesség, és titokban akarta arról a helyről elbocsájtani.”¹¹

E szövegrészletből a szöveg egy nagyon fontos narratív aspektusára is példát láthatunk, még pedig arra, hogy az MVC kvázi dialógus formájában íródott,

¹¹ A szöveget mindenhol saját fordításomban közlöm az olasz szöveg alapján, amelyhez mindig hozzáolvastam a latin eredetét is. – „Risguarda Ioseph la mogle sua una volta e pió, doleasi molto e torbavasi e contra lei avea lo volto torbato e lli occhi levava da lei come di ria intentione, avendo in sé mala sospectione che questa cosa non fusse avenuta per avolterio. Or vedi come 'l Signore permecte li suoi essere tormentati di tribulactione e essere tentati a llor corona. Unde elli pensava di lassarla occultamente. Veramente di questo si può dire che la sua laude è in del Vangelio. Unde contasi quine ch'elli era homo iusto e era di grande vertude. Con ciò sia cosa che comunamente si dica che quasi di somma vergogna, dolore e furore sia al marito l'avolterio de la mogle, non di meno elli vertudiosamente si temperava e non la volea accusare, ma patientemente passava questa grande iniuria, non vendicandosi, ma vinto di pietà, volendo da· lluogo, occultamente la volea lassare.” DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 6:4–6 (p. 118), vö. MARY JORDAN STALLINGS-TANEY: *Iohannes de Caulibus: Meditationes vite Christi...*, i. m., 27–28.

magyarán egy narrátor (e változatban hasonlóan a szövegváltozatok túlnyomó többségéhez férfi) egyes szám második személyben intézi ezen elmélkedéseket egy női olvasóhoz vagy hallgatóhoz, és tekintetbe véve a szöveg egyértelműen ferences jellegét, ez a narratív szituáció úgy jelenik meg, hogy egy ferences szerzetes buzdít e szöveggel egy klarissza apácát, ahogyan ez a párizsi kódex első képéből is egyértelműen kiderül.

Az MVC főszereplője szövegszinten és az ábrázolásokon is természetesen Jézus, mellette igen hangsúlyos Szűz Mária szerepe is, jó néhány epizódot olvashatunk az ő életéből is, valamint az evangéliumokból ismert történetek szinte mindegyikében is főszereplőként jelenítik meg. Azonban Szent József alakja is meglehetősen központi, a 193 elkészült kép majdnem egyharmadán láthatjuk őt is, noha többnyire mellékszereplőként, a Szentcsalád tagjaként. Ezen epizód kapcsán azonban képi szinten is hangsúlyosan megjelenik, hiszen József vívódását és gyanakvását s a konfliktus feloldását összesen négy képen is ábrázolja a művész.¹²

Másodjára nézzünk még egy olyan epizódot, amelynek magja a kanonikus Bibliából is jól ismert. A Szentcsalád Betlehembe utazását például e szavakkal írja le a szerző:

„És mivel József teljesíteni akarta a rendeletet, ezért útra kelt Szűz Máriával, és egy ökröt, valamint egy szamarat vitt magával, mivel Mária nagy terhes volt, és hosszú volt az út, mivel Betlehem öt mérföldnyire fekszik Jeruzsálemtől. Úgy mentek tehát, mint szegény állatkereskedők [...]”

És ezt ábrázolja a kódexfestő is a 25. számú illusztráción. Ez elgondolkoztató motívum, hiszen az állatok jelenlétét általában úgy magyarázza a hagyomány, hogy azt a betlehemi jászolhoz, istállóhoz asszociálja. A születés utána események lejegyzésénél itt is hangsúlyos szerephez jut az ökör és a szamár:

„ezután elhelyezte a gyermeket a jászolban, az ökör és a szamár odatérdepelt, és szájukat a jászol fölé helyezték, és a gyermekre leheltek, mintha csak értelemmel bírnának, és értették volna, hogy a gyermek ilyen nagyon szegényesen volt bepólyálva, és ezért a nagy hidegben melegítésre volt szüksége.”¹³

¹² 21–24. kép, lásd DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 313–316.

¹³ „Et volendo Ioseph andare ad impiere lo comandamento, misesi in via co la Donna e menò seco un bue e uno acinello. Sicché a Donna era grossa e lla via era grande, di migla .v., che Belleem è cuta[n]to lungi a Ierusalem. Et vanno come poverelli mercatanti di bestie.

Ez a motívum már sokkal ismerősebb a mai olvasó számára is, számos irodalmi és képzőművészeti alkotáson találkozhatunk ezzel a képpel, a szöveg forrása itt az apokrif hagyományban keresendő, még pontosabban elsőként a Pseudo-Máté evangéliuma nyomán jelenik meg a kis Jézus születésénél jelen lévő ökör és számár. E hagyományt Szent Ferenc teszi élővé a középkori ember számára jóval az MVC megírása előtt.

Az apokrif eredetű epizódok ellenére az is végig tetten érhető a szövegben, hogy a szerző nem kíván eltérni a hivatalos egyházi hagyománytól, tanítástól, sőt többször is olvashatunk erre vonatkozó megjegyzéseket a szövegben, például a Jézus ifjúkoráról szóló fejezetben:

„Mikor Jézus Urunk visszatért a templomból és Jeruzsálemből a szüleivel Názáret városába, engedelmeskedett nekik, és ott lakott velük 29. életévé végéig [*latin: 30. év elejéig*]. És az Írásban nem találjuk, hogy mindez idő alatt mást csinált volna, ami eléggé csodálatos dolognak tűnik. Mit gondoljunk tehát, mit csinálhatott? Netán annyira tétlenül élt volna az Úr Jézus, hogy semmiféle olyat nem cselekedett, ami méltó volna arra, hogy írásban emlékezzenek meg róla? Ha viszont cselekedett volna ilyesmit, akkor miért nem írták meg ezt is, mint a többi tettet? Mindenesetre ez meglepőnek látszik. Jól figyelj ide azonban, mert megláthatod, hogy semmit cselekedve tett csodálatos dolgokat. Tehát semmi a tettei közül nem marad homályban. Azonban mivel erényesen beszélt és cselekedett, így erényesen hallgatott. A legnagyobb mester, mikor néha az erényeket és az élet útját akarta tanítani, a fiatakorától kezdve erényes tetteket vitt véghez, és csodálatos és ismeretlen, egészen mostanáig nem hallott módon, ami az emberek előtt önmagát haszontalannak és ostobának tüntetve fel, ahogy azt áhítatosan, és minden félreértés nélkül elgondolni lehet.”¹⁴

Essendo venuti di Bethleem, però ch'elli era[n] poveri e molti v'erano venuti per quella medesima cagione, e elli non poteno trovare albergo. [...] Avendo così facto, sì llo puose in del presepio. Lo bue e ll'acino s'inginocchiono e puoseno le bocche loro sopra lo presepio fiatando sopra lo bambulo come se avesseno ragione e cognoscesseno che 'l ba[m]bulo così poverissimo fusse fasciato, biçogna vali riscaldamentoo in quel tempo ch'era freddo.” DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 7:2–4 (p. 119–120).

¹⁴ „Ritornato lo Signore Iesu dal templo e di Ierusalem col padre e colla madre in de la cità di Naçareth, era subdito a lloro, e quine abitoe co· lloro infine a li .xxix. anni. E non si trova in Iscriptura che in tutto questo tempo facesse altro, la qual cosa pare meravigliosa molto. Or che penseremo noi ch'elli facesse? Or istecte lo Signore Iesu otioso tanto tempo ch'elli non facesse alcuna cosa degna di ricordamento e di scriptura? S'elli l'avesse facto, perché non sarebbe stata scripta siccome tutti gli altri suoi facti? Al postucto questo pare uno stupore. Ma intende qui bene, perciò che manifestamente potrai vedere che nulla

Az, hogy a párizsi kódex szövege a *Testo maggiore*hoz, magyarán az MVC hosszú változatához tartozik, a narratív struktúra szempontjából azt jelenti, hogy nem csupán a Jézus születése körüli eseményeket és a passiótörténetet foglalja magába, mint a szöveg rövidebb, *Testo minore* néven ismert változata, vagy éppen csak a passiótörténetet, mint a *Meditationes de Passione Christi* (MPC) címmel kiadott legrövidebb változata,¹⁵ hanem a két szövegegység között egy sor válogatott epizódot Krisztus nyilvános működéséből is. Lássunk erre is egy példát, ahol azt figyelhetjük meg, hogy ebben az esetben is személyes átélésre alkalmas színes részletekkel bővíti ki a szerző a kanonikus evangéliumokban (Mt 8,14.15; Lk 4,38.39) lakonikus tömörséggel elmesélt történetet:

„Úgy esett, hogy az Úr Jézus a fent említett városban megpihent Simon Péter házában, ott, ahol az ő anyósa nagy láztól szenvedett. Ám az alázatos Úr közvetlenül megérintette a kezét, és meggyógyította őt, úgy, hogy azonnal felkelt és az étkezéshez megterített neki és a tanítványoknak. Az azonban, hogy megterített, nincs megírva. Gondolj tehát arra, hogy a szegény házában ő a szegénységet szerette, és olyan egyszerű ételeket tett eléjük, amelyekkel gyorsan meg lehetett teríteni. Gondold el azt is, hogy az Úr Jézus ott segít megteríteni, különösen a tanítványa házában. És alázatosan gondolj különösen olyasmikre, hogy felteszi a terítőt, elmosa a poharakat, és ehhez hasonló dolgokra. Mindezeket a dolgokat cselekedte az alázatosság mestere, aki azért jött, hogy szolgáljon, nem azért, hogy őt szolgálják. És leült közvetlenül közéjük középre és vidáman evett velük, különösen mikor az étkezésen is átfénylött a szegénység, amit úgy szeretett.”¹⁶

faccendo fé cose magnifiche. Unde nulla cosa dei facti suoi vaca dal ministerio. Ma siccome vertuosamente parlava e operava, così vertuosamente tacea. Lo sommo maestro volendo alcuna volta insegnare le vertude e la via de la vita, cominciòe da la sua iuventude ad fare opere vertuose, et per modo meraviglioso e non cognosciuto e in dei tempi in qua dirieto passati non audito, ciò è rendendosi in del conspecto delli homini e dispecto e stolto, siccome divotamente e senza ogra stolto comprendimento si può pensare.” DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 15:2–8 (p. 137). Vö. MARY JORDAN STALLINGS-TANEY: *Iohannes de Caulibus: Meditationes vite Christi...*, i. m., 64–65.

¹⁵ MARY JORDAN STALLINGS (ed.): *Meditationes de Passione Christi olim Sancto Bonaventurae attributae*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 1965.

¹⁶ „[24] [1] Della suocera di Symone liberata. Mt. .vii.j., Mr. .j., Luc. .[i]ii.j°.

Intravenne che 'l Signore Iesu in de la predicta cità si riposò in casa di Symone Petri, là u' la suocera sua era tenuta di grande febre. Ma l'umile Signore famigliarmente toccò la man sua e curòla, sì che incontenente si levò suso e a llui e alli disciepoli apparecchiò di mangiare. Et quello ch'ella apparecchiò loro non è scripto. Pensa donqua che in de la casa del povero

Az evangéliumi történet kibővítése a csodás gyógyulást követő közös étkezéssel képi szinten is megjelenik: magát a gyógyítást a 145. kép, míg az azt követő jelenetet (amelyről a kanonikus bibliai szövegben csupán annyit olvashatunk, hogy az anyós a gyógyulását követően azonnal „fölkelt és szolgált neki”) a 146. kép ábrázolja. E részleten továbbá a szöveg mélyen ferences karakterét is megfigyelhetjük, hiszen többször is igen hangsúlyos a szegénység említése, amelyről a bibliai szöveg ezen részén említés sem esik. Az MVC nem csupán egyértelműen ferences eredetű mű, hanem az is kimutatható mind szövegszinten, mind pedig a feltételezett szerző, Giacomo da San Gimignano személyén keresztül, hogy a ferences rendnek főképpen a szegénységértelmezés tekintetében szigorúbb, a korban spirituálisnak nevezett irányzatához kötődik.¹⁷

Az MVC szövege jó néhány olyan epizódot, motívumot is tartalmaz, amelyeknek egyáltalán nem ismert korábbi forrása vagy párhuzama, itt például egy olyan epizód fordítását közlöm, amely valószínűleg itt fordul elő elsőként:

era l'amad[o]re de la povertà: alcuni cib[i] gross[i] e che tosto si pote[ano] apparecchiare sono loro posti innanti. Considera anco questo Signore Iesu c'aiuta apparecchiare, e maximamente in casa del discipulo suo. Et quelle cose che vuoi humile pensa, uvero de la tovaglia ad ponerla, uvero di lavare li bicchieri e simigliante cose. Tucte cotai cose faceva lo maestro della humilitade, lo quale era venuto per servire e non ad essere servito. E ponevasi ad sedere familliarmente al meçço de la mensa, et mangiava allegramente, maximamente quando in del mangiare rilucea la povertade, la quale così amava.” DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (A CURA DI): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 24:1–4 (p. 160). Vö. MARY JORDAN STALLINGS-TANEY: *Iohannes de Caulibus: Meditationes vite Christi...*, i. m., –.

¹⁷ E szerzőt Tóth Péter azonosította: PÉTER TÓTH – DÁVID FALVAY: *New Light on the Date and Authorship...*, i. m.; DÁVID FALVAY – PÉTER TÓTH: *L'autore e la trasmissione...*, i. m. A szerzőről szóló vita még nem tekinthető lezártnak, lásd Sarah McNamer, illetve más szempontból Antonio Montefusco ellenvéleményét: SARAH MCNAMER: *Meditations on the Life of Christ*, i. m.; ANTONIO MONTEFUSCO: *Arctissima paupertas*, i. m. Azonban a kutatók többsége hajlik ezen azonosítás elfogadására, lásd DÁVID FALVAY: *Le Meditazioni sulla vita di Cristo nel contesto del minoritismo del primo Trecento*, i. m.; HOLLY FLORA – PÉTER TÓTH: *The Meditationes Vitae Christi Reconsidered*, i. m.; DONAL COOPER: *Fra Jacopo in the Archives. San Gimignano as a Context for the Meditations on the Life of Christ*, in Holly Flora – Péter Tóth (eds.): *The Meditationes Vitae Christi Reconsidered*, i. m., 17–42; DANIELE SOLVI: *Montefusco, Antonio. – Arctissima paupertas. Le Meditationes vitae Christi e la letteratura francescana*, *Archivum Franciscanum Historicum* 114 (2021/3–4) 667–669.

„Itt egy olyan nagyon szép elmélkedést lehet hozni, amelyről az Írás nem szól. Amikor tehát az Úr Jézus szerdán a tanítványaival Mária és Márta házában vacsorázott, és még az édesanyja is ott volt a nőkkal a ház másik részében, akkor Magdaléna, aki felszolgált, így kérte az Urat, mondván: »Mester, fontold meg, hogy velünk töltsd a Húsvétot, és ne tagadd meg ezt tőlem.« De ő semmiféleképpen nem egyezett ebbe bele, azt mondván, hogy Jeruzsálemben fogja tölteni a húsvétot. Magdaléna erre sírva otthagya, és könnyek között az Édesanyjához ment, és elmondta ezeket neki, és kérlelte, hogy tartsa őt itt húsvétra. Miután befejezték a vacsorát, az Úr Jézus odament az Édesanyjához, és félreült vele beszélgetni [...] Csodáld meg jól hát, ahogyan ott ülnek, és ahogyan a Szűz tiszteletteljesen fogadja őt, és ahogy szeretetteljesen elidőz vele, és hasonlóképpen, ahogyan az Úr tisztelettel fordul felé. Ahogyan így beszélgettek egymással, odament hozzájuk Magdaléna, leült a lábukhoz, és így szólt: »Kérleltem a Mestert, hogy itt töltsen a húsvétot velünk, de úgy tűnik, hogy ő mégis Jeruzsálemben akar menni, hogy ott elfogják. Kérlek, ne engedd őt elmenni.« Erre az Édesanya így szólt: »Édes fiam, kérlek téged, ne így legyen, hanem töltsük itt a Húsvétot. Tudod jól, hogy elrendelték, hogy elfogjanak.« Erre az Úr azt mondta neki: »Drága Édesanyám, Atyám akarata az, hogy én ott töltssem a húsvétot, mivel eljön a megváltás ideje. Most beteljesedik mindaz, amit rólam mondtak, és azt tesznek velem, amit akarnak.«”¹⁸

¹⁸ „[Q]ui si può interponnere una meditatione molto bella de la quale la Scriptura non parla. Cenando lo Signore Iesu lo mercoledì coi discipuli suoi in casa di Maria e di Martha, e anco la madre sua co le donne in dell'altra parte de la casa, la Magdalena servendo pregó lo Signore dicendo: «Maestro, abbiate a mente che voi facciate la Pasqua con noi, pregovi che voi non mi neghiate questo». Ma elli ad nullo modo consentitte, ma dicendo che in Ierusalem farebbe la Pasqua. Ella partendosi quinde piangendo e con lagrime andòe a la Donna, e avendoli dicto queste cose, sì lla prega ch'ella lo tegna quine in de la Pasqua. Essendo facta la cena, vòe lo Signore Iesu a la madre e siede co· llei in disparte parlando collei [...] Mira ora bene com'elli siedono e come la Donna lo riceve reverentemente e collui dimora desiderosamente, et simigliantemente come lo Signore si porta reverentemente inverso di lei. Parlando elli così insieme, la Magdalena va a llo e puosesi a ssedere ai piei loro, dixè: «Io invitava lo maestro ch'elli facesse la Pasqua qui con noi, ma elli pare che vogla andare pure in Ierusalem ad pasquare per esserevi preso. Pregovi che voi non ve lo lassiate andare». Al quale la madre dice: «Figliuolo mio dolcissimo, io ti prego che così non sia, ma facciamo qui la Pasqua. Tu ssai ch'elli àno ordinato di piglarti». E lo Signore dixè a llei: «Madre karissima, la volontà del mio Padre è che io vi faccia la Pasqua però che 'l tempo de la redemptione viene. Ora s'adempierano tutte quelle cose che di me son dicte e faranno in me ciò che vorranno.» DIEGO DOTTO – DÁVID FALVAY – ANTONIO MONTEFUSCO (a cura di): *Le Meditationes vitae Christi secondo il codice Paris*, i. m., 72:1–9 (p. 246). Vö. MARY JORDAN STALLINGS-TANEY: *Iohannes de Caulibus: Meditationes vite Christi...*, i. m., 240–241.

E részletben is megfigyelhetjük, hogy párbeszédekkel színesíti a szerző a narrációt, valamint itt is többször megjelenik az együttérzésre, a történet személyes, emotív átélésére való buzdítás.

Ez a legutolsó részlet már a szöveg harmadik narratív egységéhez, a passió-történethez tartozik, azonban az elemzésünk tárgyát képező BnF Ital. 115 jelzetű olasz nyelvű kézírata, mint említettük, csonka, a 75., Jézus elfogatásáról szóló fejezet közepén megszakad a szöveg, így a Jézus szenvedéstörténetének és a feltámadás utáni események leírásának nagyobb része hiányzik a szövegből. Ráadásul az illusztrációk még hamarabb véget érnek, noha a kihagyott helyre írt instrukciók alapján következtethetünk valamennyire a programjukra.

E rövid hozzászólásban csupán felvillantani volt módunk e kiemelkedően fontos középkori devóciós írásmű és az azt hordozó 14. századi kódex ábrázolásainak néhány jellegzetességét. A Bibliothèque nationale de France ms. Ital. 115. jelzetű kódexéről ugyan megállapítottuk, hogy nem ez a szöveg eredeti változata, hanem középkori fordítás (hasonlóan a Trecento olasz nyelvű lelkiségi irodalma számos híres művéhez, mint pl. a *Vite dei santi padri* vagy a *Fioretti*), ám igen hűen követi a latin eredetit, és képi világával még organikusabban fejtette és fejteti ki hatását. A kézirat szövege, valamint a teljes képanyag együtt látható a Ca' Foscari kiadásában megjelent kötetben, amelyben a szöveg és a képek értelmezését számos kísérő tanulmány és apparátus segíti, így remélhetjük, hogy hozzájárul további kutatások, fordítások, elemzések megszületéséhez.